

осягати знання, виступає головним технологічним компонентом розвиваючого навчання. До того ж швидкий розвиток науки, збільшення обсягу інформації в умовах неможливості збільшення часу на навчання потребує формування у студентів способів самостійної і безперервної освіти. Самоконтроль, самокорекція і самоуправління навчанням, сформовані й побудовані на основі зворотного зв'язку, представляють собою замкнений цикл внутрішнього саморозвитку, характерного для розвиваючого навчання.

Список використаних джерел

1. Саєнко Н.С. Реалізація принципів гуманізації та гуманітаризації інженерної освіти у навчанні іноземних мов. Наукові записки. Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова. - 2011, Вип. №93, К. : Вид. НПУ ім.М.П.Драгоманова, С.158-166.
2. Саєнко Н.С. Розвиток когнітивних здібностей студентів у навчанні іноземних мов. Наукові записки: Збірник наукових статей Нац. Ун-ту «Острозька академія» серія «Філологічна». – 2012, Вип. №23 – Острог : Вид. Національний університет «Острозька академія», С. 150-153.
3. Коряковцева Н.Ф. Проблема содержания самостоятельной работы по иностранному языку в контексте подготовки студента к непрерывному самообразованию (языковой вуз) // Теоретические и экспериментальные исследования в области обучения иностранным языкам в школах и неязыковых вузах. – М., 1993. – С. 36-46. (Тр./МГЛУ, вып. 406).
4. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: Пособие для учителей. М., 2002. – 176 с.

The paper deals with the problem of “the developing education” which unites professional preparation and psychological formation of future engineers. Cognitive abilities are defined as the main substrate of development in foreign language high school education. Self-control is regarded as a component of general cognitive characteristics. The abilities of self-esteem and self-correction are analyzed according to their structures and levels of formation

Key words: cognitive development, foreign language communication, reflection, pedagogical technologies, language portfolio.

УДК 811.124.016 + (09)

Сторчова Т.В.

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЛАТИНСЬКА МОВА»: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена дослідженню етапів становлення навчальної дисципліни «Латинська мова» в історичному аспекті; розглянуто її роль та значення у навчальному процесі Німеччини, України та Росії; визначено основні орієнтири у викладанні латини в умовах вимог сучасної вищої освіти України.

Ключові слова: навчальна дисципліна «Латинська мова», догматичне навчання, шкільна освіта, освіта вищої школи, галузь методики навчання філологів латинської мови.

Жодна мова не відіграла такої вагомості ролі у розвитку європейської спільноти та її культури як латина впродовж майже п'ятнадцяти століть. Втрата нею своєї соціальної бази, а відтак і здатності до «мовотворчого процесу», та поступовий перехід до розряду мертвих мов жодним чином не мінімізують її вагомості загальноосвітнього значення.

Актуальність цієї публікації зумовлена необхідністю систематизації вимог до навчальної дисципліни «Латинська мова» в аспекті становлення класичної європейської освіти впродовж багатьох століть.

Мета статті – дослідити та охарактеризувати основні методичні аспекти та етапи розвитку навчальної дисципліни «Латинська мова» від Середніх віків до наших днів на освітніх теренах Західної Європи, України та Росії; визначити основні пріоритети у викладанні латини в умовах вимог сучасної вищої освіти.

Після розпаду Римської імперії у середньовічній Європі з VII ст. виникають школи для вивчення латини, мета яких полягала у формуванні вмінь читати латиномовні тексти релігійного змісту.

Першості латинської мови як єдиної літературної мови народів Західної Європи, мови їх культури та державності упродовж цілого ряду століть сприяло функціонування розмовних місцевих діалектів на той час ще не сформованих європейських мов, на яких лише з IX століття починають з'являтися окремі записи [2, с. 22; 16, с. 20]. Розквіт народномовних літератур у XII і XIII ст. аж ніяк не означав пониження статусу латинської мови або відходу від неї, бо саме цей час вважається вершиною розквіту латинського письменства й науки. Пересічна людина з освітою того часу знала, що є дві мови: народу і людей учених. Народномовні вірші того часу перекладалися латиною. Ще впродовж сотень років латина залишалася у вжитку як мова освіти, науки, адміністрації, права, дипломатії [6, с. 36]. Так звана *Latinitas*, до складу якої відносять латинську мову, правничо-адміністративну систему римського зразка, сукупність створеної латиною літератури, тривалий час була засобом культурної інтеграції народів Європи [9, с. 7]. Усі західноєвропейські народи, як стверджує Ф. Екштейн [17, с. 139], з латинської мови навчилися граматиці, а вивчення латинської мови загалом вело до знань того культурного народу, який мав вплив на розвиток європейської освіченості. З цієї епохи встановлюється латинська мовна традиція у галузі науки, школи, адміністративного управління, церкви. Упродовж багатьох століть латинська мова використовується як функціональна мова цих ділянок суспільної діяльності, не лише у писемній, але і в усній формі. Від середньовічних школярів на уроках латини вимагали не лише вміти читати мовою Риму, а й володіти нею усно та на письмі [6, с. 53].

Становлення національних мов та входження їх у сім'ю шкільних предметів дещо послабило значення латини як єдиної літературної мови для цілого ряду місцевих мов, проте ця обставина не сприяла її витісненню [16, с. 41], оскільки вона залишалася мовою урядування, навчання та літератури у більшості країн Європи ще близько 300 років.

Викладання латинської мови відбувалося, як приватно, так і у школах [10, с. 70; 7, с. 7; 13, с. 8-14]. Освітня європейська традиція, започаткована ще у XIII ст., де викладання класичних мов та літератури на цих мовах ведеться у міських латинських школах, так званих гімназіях, пізніше трансформованих в університети [5, с. 11]. Європейські університети як символ нової епохи середньовічної системи освіти стають її оригінальним витвором. Слово «університет» вже до XIII ст. трактується як корпорація тих, хто навчає, і тих, хто вчиться (*societas magistrōrum et discipulōrum*) [6, с. 65].

У Середні віки і до епохи Відродження латина як своєрідний продукт дещо штучного розвитку пізньої латини є обов'язковою для вчених, релігійних діячів, лікарів [1, с. 189]. Натомість, мета викладання дещо розширюється: до текстів релігійного змісту доєдналися твори античних авторів. Латина не перестає функціонувати як мова навчання, освіти та науки. Нею ведеться викладання усіх шкільних предметів.

Варто зауважити, що у Німеччині XVI-XVIII ст. латина була живою вченою та літературною мовою, де вільне елегантне латинське мовлення (*eloquentia*) було таким же свідченням звання освіченої людини, яким сьогодні є правильна вимова рідною мовою [5, с. 18]. В так званих *Schola latina* у XVI ст. на вивчення латини відводилося більше 20-ти годин на тиждень, а у другій половині XVIII ст. у тих же школах займалися винятково латиною всі дні тижня, окрім п'ятниці, якій було відведене вправління у німецькій мові.

Інтеграційні тенденції народів західноєвропейського культурного ареалу обумовили своєрідний білінгвізм – знання латини з необхідністю викладання її у школі та знання будь-якої іншої місцевої мови. Латина відігравала головну роль у системі шкільної освіти Західної Європи майже до початку XIX ст., а тенденція інтеграції наукових сил була внутрішньою причиною тривалого збереження позицій латини у сфері науки та освіти [7, с. 8-9]. Для прикладу, ще на початку XIX ст. у Німеччині дисертації писалися і захищалися лише латинською мовою, оскільки це була мова вищої освіти Європи.

Наприкінці XIX ст. вважалося, що вивчення латинської мови за формальним принципом є основою граматичної освіти загалом та «посвятою розуму у мисленнєві закони мови» [17, с. 138]. Особливо вагомого значення у галузі методики навчання латини у XIX ст. набула праця німецького вченого Г. Планка [13], який яро відстоює місце давніх мов у системі шкільної освіти. Давню мову Г. Планк розглядає як науковий предмет та засіб наукової освіти завдяки її завершеному розвитку, що створює сприятливі умови для глибокого аналізу, спрямованого на ґрунтовне розуміння будови та законів мови [13, с. 24-26]. Автор обґрунтовує думку про те, що латина полегшує сприймання нових мов та готує до їх вивчення завдяки попередньо сформованому свідомому ставленню до мови, попередньо засвоєному комплексу основних граматичних понять, а також орфографії [13, с. 27]. Масштабність представлення латини у тогочасному німецькому суспільстві передають такі слова вченого: «Мова (латинська) є не лише допоміжною наукою для вивчення джерел богослов'я і філософії, правознавства та історії, романської філології, математики і природознавства, медицини, а також є тією основою, на якій стоїмо ми, не лише вчені, але і освічені люди XIX століття» [13, с. 29].

Саме тому західноєвропейська школа завжди базувалася на двох мовах – латині та рідній мові учнів. Заслугує уваги той факт, що у сучасній західноєвропейській старшій школі учні опановують латину або як обов'язковий предмет, або предмет за вибором, на який у середньому відводиться по 3 або 4 год. на тиждень залежно від напрямів навчання [12; 14].

Нині латинська мова у Європі переважно функціонує як шкільний предмет, займаючи доволі активну позицію, адже засвоєння дисципліни, на прикладі освітньої системи Німеччини, розпочинається ще у школі та є передумовою вступу до вищих навчальних закладів з таких спеціальностей як класична археологія, теологія, грецька мова, індогерманістика, історична лінгвістика, а також історія мистецтв, музика та деякі педагогічні спеціальності [18].

В Україні ніколи не було однастайності у вивченні латинської мови та її використання, що обумовлювалося релігійними, політичними та культурними чинниками [11]. Однак тривалий час вона виконувала функцію засобу культурного взаєморозуміння між українським та іншими народами. В XVI ст. у створених братських школах вводилося вивчення латини, яку учні ґрунтовно опановували. Свідченням їх високого рівня знань був той факт, що студентів, для прикладу, Львівської школи запрошують до Перемишля як знавців не лише грецької і церковнослов'янської мов, але й латини [11, с. 159-160].

Розвиток класичної філології в Україні всередині XIX – початку XX ст., за твердженням С. Лучканіна [8, с. 154], характеризувався як значними досягненнями, так і деяким застоєм та навіть стагнацією через догматичне вивчення латинської мови, а дореволюційні підручники Еллендта, Шульца, Кесслера, Сіґа та ін. [3, с. 31] були здебільшого схоластичними, що вимагало бездумного зазубрювання граматичних правил без чіткого усвідомлення, без проєкції на нові мови, без вивчення крилатих висловів. Результатом такого навчання було слабе знання граматики та невідповідність потенційним потребам пізнавальних і розумових здібностей учнів.

Попри те, досвід викладання латини у гімназіях Західної України XIX – початку XX ст., без вивчення якої не дозволялося отримувати освіту в університетах, вказує, що читання класичних творів проводилося у декілька етапів: приготування, читання, вивчення напам'ять та переклад. Важливим під час читання було тлумачення тексту, яке реалізовувалося у межах змістовно-логічного та формально-мовного типу [4].

Викладання латини у Росії 40-80 рр. XIX ст. позначилося переважно негативним ставленням суспільства до її вивчення. Причини Г. Чистяков вбачає у кадровому забезпеченні викладацького складу, оскільки навчання здійснювалося випускниками духовних семінарій, які не отримали духовного сану. Пріоритетним у викладанні було бездоганне знання парадигм, «зазубрювання» учнями етимології та синтаксису, а також різних виключень. Однак початок 90-х рр. XIX ст. позначився позитивними змінами, обумовленими викладацькою діяльністю у гімназіях філологів-класиків з університетською освітою [15, с. 11-12]. Викладання латини кінця XIX ст. викристалізувало її у статус «формально-логічної» освітньої сили у вивченні мов [16, с. 40].

Специфікою викладання латини на теренах колишнього Радянського Союзу була її вузівська адаптація. Нині вища школа презентує латину як навчальну дисципліну, що володіє могутнім потенціалом професійної спрямованості. Незважаючи на те, що курс вивчення латини у вищих Україні зведено до мінімуму, викладання здійснюється на різних факультетах вищих навчальних закладів України: факультеті іноземної філології, філологічному, історичному, філософському, медичному, біологічному, юридичному тощо.

Усвідомлення специфічних завдань курсу латини у мовних вузах відбулося у 40-50-х рр. минулого століття, коли почалася переорієнтація викладачів з хорошими гімназійними знаннями на нові орієнтири. З'являються підручники з латинської мови (Я. М. Боровский, В. Н. Ярхо, З. А. Покровская), які не мали аналогів на той час, оскільки були побудовані на мовній порівняльно-зіставній основі. Це дозволило із загальної методики навчання іноземних мов сформувати галузь методики навчання майбутніх філологів латинської мови у мовних вузах.

Курс латинської мови у сучасних вищих навчальних закладах має загальнофілологічне пропедевтичне спрямування, забезпечує більш глибоке розуміння структури і системи іноземної європейської мови, що вивчається, є засобом навчання розумових дій, здійснює потужний виховний вплив, сприяє вдосконаленню умінь користуватися рідною мовою.

Теорія та практика навчання латинської мови має чималий досвід щодо визначення мети, змісту та підходів до її вивчення (Н. Кацман, В. Нікольський, В. Шовковий, А. Хамурзова, D. Carpenter); добору фонетичного, граматичного, лексико-фразеологічного матеріалу (В. Ярхо, Л. Звонська, Р. Оленич, В. Литвинов, П. Осипов); з'ясування принципів, методів, прийомів та форм організації навчання латинської мови (С. Гінтовт, Н. Кацман, В. Нікольський, П. Первов, Ф. Екштейн, Г. Планк, С. Кондратьєв, В. Шовковий, Н. Keipert, S. Morris, H. Nutting); характеру міжпредметних зв'язків латинської та іноземної мов у навчальному процесі (Є. Скоробогата, О. Алтонен, О. Цивкунова, Т. Сторчова).

Сучасна галузь методики навчання латинської мови переживає новий етап свого становлення. Методична система, яка не зазнавала змін упродовж кількох останніх століть, поповнюється новими ідеями, пов'язаними із врахуванням новітнього досвіду методики навчання сучасних іноземних мов, центральною проблемою якої є формування комплексу навичок та вмінь.

Застосування зіставного, аналітико-перекладного та пареміологічного підходів, свідомо-зіставного, взаємозіставного та лексико(текстуально)-перекладного методів навчання латини з їх проекцією на розвиток рецептивних граматичних та лексичних навичок є основою ефективного формування лінгвістичної та мовної (фонетичної, лексичної, граматичної, словотвірної) компетенцій, мовленнєвої компетенції у читанні, а також соціокультурної компетенції.

Отже, процес входження латинської мови до освітньої системи як навчальної дисципліни пройшов тривалий шлях свого розвитку – від статусу одного з основних предметів шкільної освіти Європи початку XIX ст. [16, с. 22; 7, с. 8-9] до «матеріально-об'єктивованого мовного матеріалу» (Л. Щерба), який нині є невід'ємним компонентом підготовки фахівців різних спеціальностей.

Розвиток національних мов Європи, який дещо послабив значення латини як дисципліни, не сприяв її витісненню із шкільних програм Європи XVI – XIX ст. Латинська мова як навчальна дисципліна залишається незмінним компонентом сучасної шкільної та університетської освіти

Європи. Вивчення латинської мови на теренах вітчизняної системи вищої освіти переважно визначається її широким діапазоном спеціалізованого спрямування. Багатовікове становлення дисципліни дало змогу у другій половині ХХ ст. сформувати галузь методики навчання філологів латинської мови із залученням новітнього досвіду методики навчання сучасних іноземних мов.

Список використаних джерел

1. Амосова Н. Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка / Наталья Николаевна Амосова. – М. : Изд-во. л-ры на иностр. яз., 1956. – 218 с.
2. Аракин В. Д. Очерки по истории английского языка : пособ. для препод. англ. языка / Владимир Дмитриевич Аракин ; под ред. М. И. Перпер. – М. : Учпедгиз, 1955. – 346 с.
3. Гинтовт С. И. Беседы по методике латинского языка / Степан Иванович Гинтовт. – С.-Петербург : Тип. Монтвида, 1910. – 77 с.
4. Дикий В. До методики й дидактики лектури Гомера, а передовсім його Іліади / В. Дикий // Українська школа. – 1911. – №2–3. – С. 79-86.
5. Куликова Л. Б. Классическое гуманитарное образование : [монография] / Лилия Борисовна Куликова. – К. : Пульсарии, 2002. – 168 с.
6. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя / Ернст Роберт Курціус. – Львів : Літопис, 2007. – 752 с.
7. Лингвистические основы преподавания языка / Н. А. Баскаков, А. М. Шахранович. – М. : Наука, 1983. – 271 с.
8. Лучканін С. Класична філологія в Україні: історична ретроспектива на тлі суверенності й самобутності української культури / С. Лучканін // Українознавство. – 2009. – № 2. – С. 152–157.
9. Мрозіцька У. Л. Інтра- та екстралінгвальні чинники розвитку мови-реціпієнта (на матеріалі латинських запозичень в українській мові): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Мрозіцька Уляна Любомирівна. – Ужгород, 2001. – 214 с.
10. Основные направления в методике преподавания иностранных языков в XIX – XX вв. / под ред. И. В. Рахманова. – М. : Педагогика, 1972. – 318 с.
11. Паньків У. Л. Класичні мови у соціокультурному житті європейців / У. Л. Паньків // Вісник Житомирського держ. ун-ту. Сер.: Філологічні науки. – Житомир, 2011. – Вип. 57. С. 158-161.
12. Першукова О. Унікаючи чужих помилок. Особливості організації навчання іноземних мов у західноєвропейській школі / Оксана Першукова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 5–6. – С. 85-92.
13. Планк Г. Латинский язык как средство научного образования / Г. Планк. – М. : Типография Э. Лисспера и Ю. Романа, 1893. – 93 с.
14. Проект шкільних класичних предметів (Кембріджський університет) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cambrigescp.com.
15. Чистяков Г. П. Классическая филология как компонент высшего гуманитарного образования / Г. П. Чистяков // Классическая филология как компонент высшего гуманитарного образования : сб. науч. трудов / глав. ред. Н. Л. Кацман. – М., 1989. – Вып. 347. – С. 11-17.
16. Щерба Л. В. Преподавание языков в школе: общие вопросы методики : [учеб. пособ.] / Лев Владимирович Щерба. – М. : Академия, 2003. – 160 с.
17. Экштейн Ф. А. Преподавание латинского и греческого языков / Фридрих Август Экштейн. – Ревель : Печатня Эстландского Губернского Правления, 1889. – 132 с.
18. Bildung für Berlin: Fremdsprachenwahl in der Grundschule und in den weiterführenden Schulen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.berlin.de/sen/bwf.

The article investigates the historical aspect of the stages in the development of 'Latin' as an academic discipline; the author examines the role and significance of Latin in the educational process in Germany, Ukraine, and Russia; the author identifies the main guidelines for teaching Latin in accordance with the contemporary Ukrainian higher education requirements.

Key words: Latin as an academic discipline, dogmatic instruction, secondary education, tertiary education, methods for teaching philologists who major in Latin.